

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Є.В. Мішенін

доктор економічних наук, професор
Інститут агроекології і природокористування НААН
(м. Київ, Україна)
e-mail: eugeniy_mishenin@yahoo.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

О.І. Боцула

кандидат економічних наук
Інститут агроекології і природокористування НААН
(м. Київ, Україна)
e-mail: botsulaiap@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>

У статті проаналізовано економічні механізми та підходи до оптимізації управління та розвитку сільських територій, зокрема в контексті реформ децентралізації, що тривають в Україні. Децентралізація надала більше бюджетних та адміністративних повноважень місцевим органам влади в сільській місцевості, що дозволило проводити політику, більш адаптовану до місцевих умов. Однак місцевим органам влади часто бракує знань, навичок і ресурсів для того, щоб повною мірою скористатися цими можливостями. Дослідження спрямоване на визначення стратегій зміцнення управління та економічного управління сільськими територіями шляхом покращення фінансового планування, інвестицій, використання технологій і розвитку людського капіталу. Метою є надання рекомендацій щодо підвищення ефективності, сталості та справедливості процесів розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільський розвиток, економічні механізми, місцеве самоврядування, сільська економіка, фінансове планування, сталий розвиток, інвестиції, інновації.

ВСТУП

Розвиток сільських територій визначається як процес покращення якості життя та економічного добробуту людей, які проживають у порівняно ізольованих, малозаселених районах. Це важливе питання для багатьох країн, включаючи Україну, де значна частина населення проживає в сільській місцевості. Ефективне сільське врядування та управління може допомогти покращити інфраструктуру, доступ до послуг, продуктивність сільського господарства та загальні соціально-економічні умови в сільських громадах.

Однією з основних переваг децентралізації управління територіальними громадами є зміцнення ролі місцевих органів влади в прийнятті рішень щодо розвитку сільських територій. Зокрема, вони мають можливість розробляти та реалізовувати власні стратегії розвитку на основі власних ресурсів і потреб. У таких умовах, економічний механізм управління сільськими територіями повинен базуватися на принципах ефективності, економічної доцільності, збалансованості та сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання удосконалення управління та розвитку сільських територій в умовах децентралізації останніми роками все більше привертає увагу дослідників. Серед науковців, які досліджували це питання слід виділити: І. Мельниковську, яка оцінила виклики реформи місцевого самоврядування; Мамонова та Віссер проаналізували виникнення соціальних рухів у сільській місцевості; М.Й. Малік та ін. запропонували рекомендації щодо управління сільським розвитком; О. Панухник та ін. зосередилися на стратегіях зростання малого бізнесу. На міжнародному рівні дослідження ОЕСР висвітлили найкращі практики регіонального розвитку, багаторівневого врядування та інноваційної політики в сільському господарстві, які можуть бути використані для адаптації на місцевому рівні. Останні дослідження вказують на необхідність проведення додаткових прикладних досліджень для розроблення практичних стратегій використання можливостей децентралізації для розширення повноважень

місцевих органів влади в управлінні сталим розвитком сільських територій за участі громадянської.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У роботі проведено огляд наукової літератури з питань децентралізації, сільської економіки, аграрної політики та місцевого самоврядування. У дослідженні використовується системний підхід, орієнтований на оптимізацію розподілу ресурсів і регіональну конкурентоспроможність. Однак соціальні, політичні та екологічні фактори також розглядаються в межах цілісного підходу. Дослідження ґрунтується на наявних наукових дослідженнях щодо спільного планування, сталого сільського господарства, інноваційних систем у сільській місцевості та моделей розвитку, орієнтованих на громаду. Основна увага приділяється застосуванню економічних принципів у практичному контексті надання місцевим органам влади повноважень для ефективного управління сільським розвитком в умовах децентралізації.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Реформа децентралізації в Україні спрямована на передачу більшої кількості бюджетних та адміністративних повноважень із національного рівня на місцевий. Ключові аспекти включають об'єднання невеликих місцевих рад у більші громади, прямі міжбюджетні трансферти та більшу автономію у формуванні місцевої політики [1]. Ці зміни у сфері децентралізації мають особливі наслідки для сільських територій, які становлять значну частку території та населення України. Більші повноваження на місцях відкривають нові можливості, але водночас створюють виклики для сільської влади.

Україна розпочала процес реформування місцевого самоврядування у 2014 році, ініціювавши урядом ухвалення Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Основною метою цієї реформи стало досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою. Принципи субсидіарності та децентралізації виступають основою для цієї реформи. Згідно з Концепцією, передбачається формування територіальних громад та делегування органам місцевого самоврядування повноважень і ресурсів [2]. Ці заходи спрямовані на створення більш ефективної системи управління на місцевому рівні, дозволяючи громадам більш самостійно

вирішувати питання, що стосуються їхнього розвитку. Такий підхід сприяє покращенню якості надання послуг мешканцям, стимулює розвиток інфраструктури та громадської участі в прийнятті рішень. Остаточна мета полягає в створенні більш прозорої, відкритої та відповідальної системи управління на місцевому рівні, що сприятиме загальному підвищенню якості життя громадян.

Як зазначає І. Мельниковська, місцеві лідери сьогодні відіграють ключову роль у представленні інтересів сільських громад, розподілі ресурсів, розробленні стратегій розвитку та співпраці із зацікавленими сторонами в громаді. Однак їм часто бракує досвіду в стратегічному плануванні, економічному аналізі та впровадженні проєктів. Посилення їхньої спроможності економічного врядування має вирішальне значення [3].

Так, Т. Саблук акцентує увагу на необхідності врахування перспектив розвитку сільського господарства як ключового агропродовольчого сектору економіки в процесі планування розвитку сільських територій. Незважаючи на те що сільське господарство сьогодні займає провідні позиції виробничих потужностей у селах, потенціал села полягає також у використанні інших ресурсів, що вимагає створення умов для функціонування різноманітних сільських територій. Тому забезпечення ефективного самоуправління кожною із цих територій стає одним із ключових завдань [4].

Аналізуючи це твердження, можна виділити важливість розгляду сільських територій як складових економічної системи, що включає не лише агропродовольчий сектор, а й інші ресурси. Забезпечення ефективного управління сільських територій вимагає врахування їхніх потенціалів, розвитку самоорганізації громад і створення умов для різноманітних форм функціонування, що сприятиме сталому та гармонійному розвитку сільських територій.

Формування дієвої економічної стратегії для сільських територій вимагає оптимального розподілу обмежених ресурсів для досягнення сталого зростання. Місцева влада має збалансувати сільськогосподарські, інфраструктурні, соціальні, екологічні та підприємницькі цілі, які включатимуть:

- інвестування в дороги, іригацію, складські приміщення та іншу сільськогосподарську інфраструктуру, що закладає основу для підвищення продуктивності та прибутковості [5];
- підтримку дрібного селянського господарства, харчової промисловості, народних промислів і сільського туризму, що сприяє підприємництву та зайнятості [6].

Ефективна економічна стратегія для сільських територій повинна враховувати їхні особливості, такі як доступність ресурсів, потреби місцевого населення та можливості для розвитку. Інвестиції в сільськогосподарські угіддя можуть сприяти їх розвитку та підвищенню продуктивності. Це може включати інвестиції в нові технології, покращення інфраструктури та навчання фермерів. Розвиток малого бізнесу на сільських територіях може сприяти економічному розвитку та створенню робочих місць. Держава може стимулювати підприємницьку діяльність шляхом надання пільг, грантів і кредитів.

Фінансування розвитку сільських територій часто є викликом через обмеженість ресурсів і високі вимоги до інфраструктури та послуг. Обмежені фінансові ресурси становлять проблему для інвестування в розвиток сільських територій. Потрібні ефективне бюджетне планування, партнерство та зовнішні джерела фінансування. Багаторічне фінансове планування дає змогу стратегічно розподіляти ресурси за пріоритетними напрямками розвитку. Наявні активи, такі як земля, ліси й мінеральні ресурси, мають використовуватися збалансовано та раціонально для досягнення сталості. Бюджетне планування є важливим інструментом для створення ефективної фінансової стратегії. Воно допомагає визначити пріоритети та розподілити ресурси відповідно до цих пріоритетів.

Основні аспекти бюджетного планування та фінансового управління є невід'ємною складовою ефективного управління сільськими територіями в контексті децентралізації. Розглянемо, як ці аспекти сприяють розвитку сільських територій [7].

1. *Забезпечення ресурсів*: бюджетне планування є ключовим елементом для забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами для розвитку сільських територій. Це дозволяє здійснювати ефективне розподілення коштів і раціональне використання фінансових можливостей.

2. *Встановлення відносин*: фінансове управління сприяє встановленню раціональних фінансових відносин між сільськими громадами, підприємствами, банками та страховими компаніями. Це допомагає в уникненні фінансових ризиків і сприяє залученню інвестицій.

3. *Ефективне вкладення капіталу*: бюджетне планування дозволяє визначити наявні шляхи для ефективного вкладення капіталу в розвиток сільських територій. Це включає в себе аналіз та оцінку можливостей для оптимального використання фінансових ресурсів.

4. *Формування фінансових ресурсів*: управління фінансовими ресурсами є ключовим

елементом формування фінансової стійкості та розвитку сільських територій. Це охоплює процес оцінки потреби у фінансах на різних етапах господарської діяльності, визначення оптимальних джерел формування фінансових ресурсів для подальшого розвитку.

Узагальнюючи ці аспекти, можна стверджувати, що ефективне бюджетне планування та фінансове управління стають ключовими елементами в забезпеченні сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Особливу увагу потрібно приділяти використанню цих інструментів для залучення і оптимізації фінансових ресурсів, що сприятиме створенню сприятливих умов для розвитку сільських громад та їх економічного зростання в нових умовах децентралізації.

Основні ключові складники та чинники, що можуть бути виділені в економічному, соціальному та екологічному механізмах управління сільськими територіями в умовах децентралізації, включають:

1. Законодавчу базу та інституційну підтримку, що стимулює збалансований розвиток економіки та екології в сільських територіях.

2. Механізми фінансування, які забезпечують фінансову підтримку заходів з екологізації та розвитку економіки на сільських територіях.

3. Моніторинг стану довкілля, який дозволяє вчасно виявляти проблеми та приймати рішення з їх розв'язання.

4. Розвиток "зелених" технологій та енергоефективних процесів у сільському господарстві, що сприяє зменшенню екологічного впливу на довкілля та підвищенню економічної ефективності.

5. Розвиток місцевих інфраструктурних проєктів, що сприяє покращенню умов життя місцевого населення та збільшенню інвестиційної привабливості сільських територій.

6. Сприяння розвитку малих і середніх підприємств на сільських територіях, що забезпечує зростання економічної активності та зменшення економічної залежності від міст.

7. Розвиток кластерів і кооперації між сільськими господарствами, що сприяє зростанню конкурентоспроможності та ефективності сільського господарства.

На основі вищевикладеного нами запропонований комплексний підхід до сталого розвитку сільських територій, який поєднує в собі наступні ключові елементи (рис. 1).

Отже, це цілісна система, яка використовує фінансові, технологічні, інфраструктурні, людські ресурси та стратегії співпраці в тандемі для оптимізації управління сільськими територіями та стимулювання інклюзивного зрос-

тання. Важливо зауважити, що зосередження уваги лише на одній сфері є недостатнім — саме синергетичне застосування декількох взаємодоповнюючих економічних, екологічних і соціальних механізмів може призвести до ефективних і сталих результатів для сільських громад.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізовано різноманітні підходи до стимулювання розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Ключовими стратегіями є інвестиції, партнерства, впровадження технологій і розвиток людського капіталу.

Рекомендується інтегрована система, що поєднує фінансові, інфраструктурні, інноваційні та соціальні елементи, для оптимізації управління та зростання сільських територій. Також важливим є розроблення багаторічних фінансових планів розвитку; цільове інвестування в інфраструктуру та інновації; стимулювання місцевого підприємництва; поширення кращих практик управління. Запропоновано комплексний підхід, що поєднує різні важелі для сталого розвитку сільських територій. Це дозволить оптимізувати процеси управління на місцевому рівні та досягти сталого економічного зростання сільських територій. Також, слід звернути увагу на необхідність посилення спроможностей місцевої влади шляхом навчання та консультування. Рекомендовано розробити довгострокові фінансові стратегії розвитку та

Рис. 1. Комплексний підхід до сталого розвитку сільських територій
Джерело: авторська розробка.

залучати кошти міжнародних донорів. Важливо стимулювати впровадження інноваційних агротехнологій та розбудовувати інфраструктуру сільських територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Malyuk V. Decentralization in Ukraine: Achievements, expectations and concerns. *Problems of Post-Communism*. 2021. Vol. 68. № 1. P. 36–46. URL: <https://www.international-alert.org/publications/decentralisation-in-ukraine-achievements-expectations-and-concerns/> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Melnykovska I. Local government reform in Ukraine: challenges and expected outcomes. *International Journal of Public Administration*. 2015. Vol. 38. № 4. P. 265–275.
4. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій — запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21–23.
5. Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.
6. Панухник О., Голич Н. Погляд на категорію “малий бізнес” у призмі сучасного бачення та європейських підходів. *Галицький економічний вісник*. 2019. Т. 58. № 3. С. 90–97.
7. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств. Київ: Знання-Прес, 2009. URL: https://pidru4niki.com/11510513/finansy/finansove_planuvannya_pidpriyemstvah (дата звернення: 20.11.2023).

STRATEGIC MANAGEMENT OF RURAL AREAS IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

Mishenin Ye.

Doctor of Economics, Professor
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: eugenyi_mishenin@yahoo.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

Botsula O.

Candidate of Economic Sciences

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)

e-mail: botsulaiap@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>

This article analyzes economic mechanisms and approaches to optimize rural governance and development, particularly in the context of ongoing decentralization reforms in Ukraine. Decentralization has given more budgetary and administrative powers to local governments in rural areas, allowing for policies that are more adapted to local conditions. However, local governments often lack the knowledge, skills, and resources to take full advantage of these opportunities. The study aims to identify strategies for strengthening governance and economic management of rural areas through improved financial planning, investment, use of technology, and human capital development. The aim is to provide recommendations for improving the efficiency, sustainability and equity of rural development processes.

Keywords: rural development, local government, rural economy, financial planning, investment, innovation

REFERENCES

1. Malyuk, B. (2021). Decentralization in Ukraine: Achievements, expectations and concerns. *Problems of Post-Communism*, 68 (1), 36–46 [in English]. URL: <https://www.international-alert.org/publications/decentralisation-in-ukraine-achievements-expectations-and-concerns/> [in English].
2. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Kabinetu ministriv Ukrainy vid 01 kviten' 2014 r., № 333-r. [On Approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 01, 2014, no. 333-p.]. (2014). URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Melnykowska, I. (2015). Local government reform in Ukraine: challenges and expected outcomes. *International Journal of Public Administration*, 38 (4), 265–275 [in English].
4. Sabluk, P.T. (2006). Rozvytok silskykh terytorii — zaporuka vidrozhennia ahrarnoi Ukrainy [Development of rural areas is the key to the revival of agrarian Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky — Bulletin of Agrarian Science*, 5, 21–23 [in Ukrainian].
5. Shpykuliak, O.H., & Malik, M.I. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in the agricultural sector of the economy: methodological aspect]. *Ekonomika APK*, 6, 73–82 [in Ukrainian].
6. Panukhnyk, O., & Holych, N. (2019). Pohliad na katehoriuu “malyi biznes” u pryzmi suchasnoho bachennia ta yevropeiskykh pidkhodiv [A look at the category of “small business” in the prism of modern vision and European approaches]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk — Galician Economic Bulletin*, 58 (3), 90–97 [in Ukrainian].
7. Azarenkova, H.M., Zhuravel, T.M., & Mykhailenko, R.M. (2009). *Finansy pidpriemstv [Finance of enterprises]*. Kyiv: Znannya-Press. URL: https://pidru4niki.com/11510513/finansy/finansove_planuvannya_pidpriemstvah [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Мішенін Євген Васильович, доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроєкології та природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: eugeniy_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>)

Боцула Олександр Іванович, кандидат економічних наук, завідувач відділу агроєкології і біобезпеки Інститут агроєкології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: botsulaiap@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>)